

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Чуйка Євгена Володимировича на тему «Методика розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері виконання державних соціальних програм», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Обрана тема дисертації видається достатньо актуальною з огляду на важливість фінансування соціальної сфери, щодо якої в Україні розробляються окремі соціальні програми й виділяються значні кошти з бюджету. Для виконання цих програм створені державні соціальні цільові фонди, де акумулюються значні кошти, витрати яких повинні здійснюватися лише на певні (цільові) потреби, що передбачені законодавством. Водночас існує небезпека криміналізації діяльності окремих державних цільових фондів, коли бюджетні кошти розкрадаються службовими особами фондів у змові з керівниками різних комерційних структур та окремими фізичними особами, які звертаються за виплатами. Зважаючи на це, протидія розкраданню майна шляхом зловживання службовим становищем у сфері виконання державних соціальних програм під час воєнного стану є одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів. Для виконання завдання з виявлення й ефективного розслідування таких кримінальних правопорушень, звичайно, потрібна науково обґрунтована методика, розроблення якої й було визначено метою дисертаційного дослідження. Її досягнення є досить важливим з урахуванням недостатньої дослідженості сфери виконання державних соціальних програм саме з криміналістичного погляду. Зі змісту представленої дисертації стає очевидним, що в роботі були проаналізовані особливості правового регулювання діяльності окремих соціальних фондів та здійснення ними виплат, способи заволодіння коштами, призначеними для здійснення цих виплат, їх ознаки тощо. Викладені положення слугують відправними для формулювання методичних рекомендацій, безумовно, потрібних правоохоронним органам для виконання своїх функцій, що зумовлює достатню

актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Новизна представлених наукових положень, висновків і рекомендацій.

Представлені в дисертації Є. В. Чуйка результати проведеного дослідження мають наукову новизну, яка визначається тим, що дисертація є одним із перших у криміналістичній науці комплексних досліджень проблематики виявлення й розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем саме у сфері виконання державних соціальних програм. Потрібно відзначити, що в дисертації досить інформативно представлена криміналістична характеристика злочинів зазначеної категорії, що відображає механізм їх вчинення. Так, надається докладна характеристика предмета посягання, яким є бюджетні кошти, призначені для здійснення різних соціальних виплат. Цілком доречно проаналізовано правове регулювання діяльності окремих державних соціальних фондів, яким створюються досить специфічні умови вчинення розкрадань коштів, що є важливим для її розуміння слідчими. Оскільки правове регулювання та складання відповідних документів є необхідними елементами механізму злочинної діяльності в означеній сфері, це повинно враховуватися при прийнятті процесуальних і тактичних рішень у кримінальному провадженні. Важливими є ці положення й для визначення джерел доказів, їх пошуку й вилучення. Звичайно, повинні бути враховані й особливості суб'єктів злочинної діяльності, які викладені в дисертації, що створює належну інформаційну основу для формулювання наукових положень і практичних рекомендацій щодо методики проведення розслідування.

Потрібно зазначити, що дисертант розв'язав також проблемне питання початку досудового розслідування: він ґрунтовно дослідив вихідну інформацію про вчинення злочинів у сфері виконання державних соціальних програм, яка вноситься до ЄРДР. Були визначені особливості цієї інформації з урахуванням тих методів, які були використані для її отримання та оформлення суб'єктами звернення до органів досудового розслідування. Видається досить важливим, що дисертант звернув увагу на відмінності в матеріалах про розкрадання майна службовими особами, які можуть надходити до слідчого, прокурора. Ці

відмінності, як стверджується автором, зумовлені методами отримання матеріалів, що слугують підставою для початку досудового розслідування. З урахуванням цього первинні відомості про виявлений злочин розподіляються за методами їх отримання на:

- ті, що отримані в результаті використання оперативно-розшукових методів уповноваженими підрозділами правоохоронних органів (характерними для них є конспіративність, утаємниченість, що створює умови раптовості початку розслідування для винних осіб);

- ті, що отримані в результаті використання матеріалів журналістських розслідувань, які характеризується тим, що відомості про розкрадання отримуються з використанням журналістських методів, подібних до оперативно-розшукових методів (спостереження, інтерв'ю, експеримент, діагностика, ідентифікація тощо);

- ті, що отримані в результаті використання методів фінансового контролю, що застосовуються державними контролюючими органами, зокрема підрозділами Державного аудиту України.

Підкреслюється, що наведені групи методів отримання відомостей про розкрадання майна у сфері виконання державних соціальних програм мають істотні особливості, які впливають на оцінку отриманої інформації з погляду визначення способів її перевірки, проведення слідчих (розшукових) дій з метою отримання належних і допустимих доказів. Звертається увага, що саме вихідна інформація про заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері виконання державних соціальних програм визначає зміст типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування, на основі аналізу яких ставляться завдання розслідування та обираються засоби їх вирішення. Грунтуючись на цьому, дисертант правильно використав це положення й визначив такі типові слідчі ситуації:

- 1) ситуація початку досудового розслідування за повідомленням (матеріалами) органу Держаудитслужби України або іншого контролюючого органу;

2) ситуація початку досудового розслідування за матеріалами (повідомленням) оперативного підрозділу, зібраними з використанням оперативно-розшукових методів;

3) ситуація початку досудового розслідування за матеріалами, отриманими при розслідуванні іншого економічного злочину;

4) ситуація початку досудового розслідування за опублікованими матеріалами журналістського розслідування.

Досить інформативно викладені також положення, що стосуються особливостей планування та організації розслідування розкрадань бюджетних коштів у сфері виконання державних соціальних програм, взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. Вони містять питання оцінки первинних матеріалів з ознаками вчинення злочинів зазначеної категорії, побудови й перевірки слідчих версій кваліфікації кримінальних правопорушень та їх розмежування, що є важливим організаційним аспектом при побудові окремої методики розслідування.

Так само ґрунтовно викладені положення щодо тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, які містять елементи новизни у визначенні їх особливостей. Так, потрібно погодитися із сформульованим дисертантом положенням, що особливості розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем великою мірою зумовлюються тим, що у сфері виконання державних соціальних програм дії злочинців з підготовки, вчинення й приховування злочину відбиваються в окремих видах документів. Для створення належної доказової бази в кримінальному провадженні автором цілком обґрунтовано рекомендуються вилучати такі види документів під час проведення обшуків:

- документи, що подаються в державний цільовий фонд для здійснення нарахування і виплат коштів у вигляді пенсій, фінансової допомоги, компенсацій тощо;

- документи, що визначають правовий статус суб'єкта звернення до фонду (установчі документи фізичної особи, фізичної особи – підприємця,

господарства);

- бухгалтерські документи державного цільового фонду, у яких відображені операції з нарахування відповідних виплат суб'єкту звернення;
- банківські (казначейські) платіжні документи;
- документи бухгалтерського обліку та звітності господарства, яке отримало фінансову допомогу від державного фонду, про оприбуткування коштів та їх використання.

У зв'язку з дослідженням документальних даних цілком логічним є також визначення особливостей проведення допитів, які мають своєю метою встановлення обставин складання тих чи тих документів, які є джерелами доказів. Важливою в цьому аспекті є запропонована класифікація свідків, які підлягають допиту у справах зазначеної категорії:

- працівники державних цільових фондів, що складають найбільш інформовану групу свідків (керівники різного рівня й звичайні службовці);
- працівники підприємства – суб'єкта звернення до державного цільового фонду відносно отримання виплат або інших фінансових преференцій;
- працівники підрозділів Держказначейства, банківських установ, що обслуговували виплати державних цільових фондів (керівники, головні бухгалтери, начальники відділів тощо);
- працівники органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, які надавали документи, що були використані суб'єктом звернення до державного цільового фонду (наприклад, у випадку, коли ці документи викликають сумніви в їх достовірності);
- журналісти, які виявили ознаки розкрадання майна, проводили своє розслідування та опублікували свої матеріали.

В аспекті вибору тактики допиту доречним вважаємо також поділ підозрюваних на: 1) службових осіб державних цільових фондів, які, використовуючи своє службове становище, заволоділи коштами фонду через здійснення незаконних виплат суб'єктам звернення до фонду або отримали незаконну винагороду за сприяння у здійсненні таких виплат; 2) осіб, які

зверталися до державних цільових фондів для отримання пенсії, грошової допомоги чи інших виплат.

Дисертант звернув увагу й на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема на здійснення аудіо-, відеоконтролю особи (ст. 260 КПК України), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем (ст. 263-264 КПК України), контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту (ст. 271 КПК України) тощо. При цьому було підкреслено, що розкрадання бюджетних коштів, що кваліфікуються за ч. 3-5 ст. 191 КК України, є тяжкими або особливо тяжкими, а отже, існують й підстави для проведення негласних слідчо-розшукових дій. Містять елементи новизни також положення й рекомендації щодо проведення судових експертиз (криміналістичних, комп'ютерно-технічних, бухгалтерських, фінансово-економічних).

Наукова обґрунтованість представлених результатів та їх відповідність темі дисертації. Представлені дисертантом результати дослідження є достатньо обґрунтованими, стосуються проблемних питань, що охоплюються темою дисертації. Це досягнуто правильним визначенням об'єкта і предмета дослідження, а також чітко поставленими метою і завданнями. При проведенні дослідження використана сукупність наукових методів (загальнологічні, системно-структурний, порівняльно-правовий та інші), що свідчить про володіння автором методологією проведення наукового дослідження. Обґрунтованість представлених результатів підтверджує дослідницька база, яку склали Конституція України, рішення Європейського суду з прав людини, цивільне, кримінальне й кримінальне процесуальне законодавство України, рішення Верховного Суду України, відомчі нормативні акти, а також наукові розробки з кримінального процесу, кримінального права, криміналістики.

Достатньо репрезентативною є також емпірична база дисертаційного дослідження, яка представлена результатами вивчення матеріалів 86 кримінальних проваджень (вироків судів), у яких містилися відомості про розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем

у сфері виконання державних соціальних програм, результатами аналізу думок 150 опитаних слідчих, аналізом судової практики апеляційних судів і Верховного суду.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Можна констатувати, що поставлені завдання були виконані завдяки цілком логічній структурі дисертації й послідовному викладу теоретичних положень і практичних рекомендацій. Їх виконання здійснювалося в межах трьох розділів, які містять одинадцять підрозділів. Основні результати достатньо кваліфіковано та чітко викладено в розгорнутих та аргументованих висновках, що свідчать про належний рівень оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Робота виконана державною мовою з використанням наукового стилю формулювання положень і рекомендацій. Зміст дисертації відповідає її плану, матеріал логічно викладений та є достатньо аргументованим. Можна констатувати, що представлена дисертація є науковою працею, яка виконана з урахуванням новітніх досягнень кримінального права, кримінального процесу, криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності. Основні положення, пропозиції та висновки, що виносяться на захист, є результатом особистих досліджень дисертанта.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Результати дисертаційного дослідження повною мірою викладені в публікаціях у фахових наукових виданнях України, зміст і характер яких відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України, а також у тезах виступів автора з доповідями основних положень дисертації на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, що свідчить про достатній рівень її апробації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 4 наукових статтях, опублікованих у виданнях, визнаних фаховими з юридичних наук (одна стаття – у науковому виданні іноземної держави), а також у тезах п'яти доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. При аналізі тексту дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено. У дисертації здобувачем послідовно й достатньо повно викладено зміст власних досліджень. При використанні в роботі наукових положень, ідей та пропозицій інших авторів, дисертантом здійснено посилання на їх публікації.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації. У цілому позитивно оцінюючи викладені положення, пропозиції і рекомендації дисертанта, потрібно звернути увагу на деякі дискусійні положення. Зокрема, ідеться про визначення етапів розслідування, серед яких виділяються тільки початковий і наступний етапи. При цьому не згадується заключний етап розслідування, який подається в кримінально-процесуальній літературі. У будь-якому разі потрібне пояснення дисертанта щодо його ставлення до такого підходу. Водночас це зауваження істотно не впливає на загальну позитивну оцінку представленої наукової роботи. Щодо оформлення дисертації зауважень немає.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Чуйка Євгена Володимировича на тему «Методика розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у сфері виконання державних соціальних програм», що подана на здобуття ступеня доктора філософії, є цілісним, завершеним науковим дослідженням і має теоретичне й практичне значення. У ній отримано нові науково обґрунтовані результати, які характеризуються новизною в постановці й вирішенні проблемних питань методики розслідування у справах зазначеної категорії, що має істотне значення для галузі знань 081 «Право».

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від № 283 від 03.04.2019, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), наказу МОН України

№ 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її автор – Чуйко Євген Володимирович, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

**Декан факультету № 1
Донецького державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук
____.____.2024**

Ольга КОВАЛЬОВА

Підпис Ковальової Ольги Вікторівни засвідчую

**Начальник відділу
документування службової діяльності**

Юлія МЕРКУЛОВА